

Ortodoxie și Modernitate

Ion PÎRVU*

Abstract: Orthodoxy consists in keeping alive and untainted teachings of Christ, received and learned from Him and their unchanged preaching over time. The fight “*against principalities, owners, rulers of darkness of this age*”(Ephesians 6:12), can’t be won by modern society, no matter how advanced. The only victorious and supreme allied to humanity, remains Christ, and man wins only through him. Modernity, by promoting, “*false solutions*”, enhances human tragedy and doesn’t offer concrete solutions. Its universality represents to modern society, confused and adrift, the landmark, the cure for spiritual healing and emerging from spiritual, moral and material crisis. Grand prize is that it doesn’t levels the consciences and is not an obstacle against personal fulfillment. Short radiography of modernity shows that the world is moving slow, but steady towards the uniformity of society members, loss of freedom and rights, human identity relativisation and even disappearance of the national identity.

Keywords: *universality, dogma, freedom, confession, virtue.*

*PhD. Candidate, Faculty of Orthodox Theology, University of Alba Iulia, Romania

Introducere

Modernitate și triumful rațiunii, ca unică formă de cunoaștere și înțelegere a vieții, au ajuns într-un moment de răscruce¹, într-un blocaj ce dă naștere unor situații limită, fără ieșire pentru omul contemporan. Apărută după Epoca Luminilor, modernitatea reușește să impună false-valorii omenirii și anume: credința în puterea rațiunii, în știință, în progres tehnologic; bunăstare și protecție sub aripa noii politici democratice. În scurt timp, aceasta reușește să domine și să se transforme într-un fenomen social complex, fiind: „...*cel dintâi model de organizare socială care a reușit să predomină la nivel global*”². Raționalismul, alimentat și cultivat peste măsură de aceasta, în loc să lumineze individul și să-i ofere răspunsuri concrete la întrebările vieții, l-a aruncat pe acesta în brațele primitive ale îndoielii și deznădejdiei, fără să ofere soluții clare la întrebările existențiale. Martore ne sunt primele descoperiri în domeniul fizicii cuantice (începând cu sfârșitul secolului XIX și până în prezent), ale lui Max Planck, cu teoria relativității lui Albert Einstein sau mecanica cuantică a lui Niels Bohr și Werner Heisenberg (*Principiul Incertitudinii*) și a altor oameni de știință, care au arătat că: „...*natura nu e nicidecum ceea ce gândirea de început a modernității credea. Nu e un sistem mecanic; nu există o logică ce domnește în modelul cosmic, ci e o alta realitate - o realitate relațională, o realitate care e plină de surprize*”³. Cu alte cuvinte, viața și întreaga fenomenologie a ei nu poate fi explicată logic și nici nu poate primi răspunsuri exacte pentru a oferi soluții sigure. Viața este altceva, iar omul este mai mult decât materie și rațiune. Acesta nu poate fi definit și epuizat ca entitate umană de către instrumentele științei și ale logicii. Existența lui nu își are cauza în propria persoană, dar nici nu

¹ Radu Preda, *Revenirea la Dumnezeu, Studii social-teologice*, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2010, p. 13.

² David Lyon, *Postmodernitatea*, București, Edit. Du Style Publishing House, 1998, p. 65

³ <http://www.crestinortodox.ro/interviuri/criza-modernitatii-realitatea-persoanei-70547.html> (Accesat: 29 martie 2013)

trebuie înțeleasă ca fiind lipsită de libertate și discernământ. Prin urmare:

Creatura este o existență care depinde desigur de un Altul, însă nu ca o parte

care se separă de acesta. Creația ex nihilo frânge sistemul, [...] Creația lasă

creaturii o urmă de dependență, însă a unei dependențe fără egal: ființa

dependentă își extrage din această dependență excepțională, din această relație,

însăși independența sa, exterioritatea față de sistem. [...] Esența existenței create

constă în separarea sa față de Infinit. Această separare nu e doar o negare.

Împlinindu-se ca psihism, ea se deschide ideii Infinitului.⁴

Așadar, adevărul și răspunsurile căutate nu se găsesc doar în produsul rațiunii, ci în alt loc, iar: „...crența nestrămutată în capacitatea omului de autodeterminare, în afara oricărei instanțe transcendente, a început să se clatine, să își arate periculos limitele”⁵. Modernitatea a promovat individualismul ca singură formă de reușită a omului contemporan, în detrimentul comuniunii indicată de Hristos și realizată pelnar în Biserică. Cu alte cuvinte:

Creștinismul este în mod exact o comunitate, adică Biserica. [...] Întreaga

structură de existență creștină este socială. [...] A zidi Biserica lui Hristos

înseamnă, prin urmare, a construi o nouă societate și, implicit a reconstrui

⁴ Emmanuel Lévinas, *Totalitate și Infinit. Eseu despre Exterioritate*, trad., glosar și note bibliografice de Marius Lazurca, Postfață de Virgil Ciomoș, Iași, Edit. Polirom, 1999, p. 85.

⁵ Radu Preda, *op. cit.*, p.13.

*societatea umană pe baze noi.*⁶

Pentru ieșirea din criză a omului contemporan și găsierea rostului existențial, există o singură soluție: întoarcerea sinceră și autentică a omului la Dumnezeu. „Soluțiile” promovate de modernitate și răspunsurile date doar de forța rațiunii, nu pot oferi rezolvări imediate și sigure la diferitele crizele actuale ale societății noastre. De aceea, Ortodoxia este chemată să ofere soluții salvatoare care să trezească în om responsabilitatea fiecărui gest, împăcarea lui cu Dumnezeu, unirea cu El și dorul veșniciei. De ce? Pentru că umanismul areligios, modernitatea și „sublimul rațiunii” și-au arătat neputința. L-au urcat pe om pe culmile absurdului și ale disperării, oferindu-i surrogate și piste false care l-au condus spre absurd, înstrăinându-l de Dumnezeu. Modernitatea „reuşește” să ofere omului „neputința” realizării unui dialog viu și intim cu Acesta. L-au întors pe fiu împotriva Tatălui. În aceste condiții, Ortodoxia este datoare să ia atitudine, să înțeleagă frământările societății moderne și să „coonlucreze cu prezentul, însă nu pentru a se perpetua ca tradiție, ci pentru a transmite viața pe care o poartă. [...] Asceza ortodoxă nu ar fi o formă de moderație, ci de radicală alteritate, capabilă să exprime paradoxul unei prezențe creștine în lume, dar nu «din lume»”⁷.

1.Ortodoxia – firea omului⁸

Dacă religia creștină arată calea și adevărul vieții, dând forță și curaj în organizarea societății umane în istorie, Ortodoxia rămâne reperul central și se evidențiază prin păstrarea nealterată a învățăturilor

⁶ Georges Florovski, *The Social Problem in the eastern Orthodox Church*, în *The Journal of Religious Thought*, vol. 1, nr. 1, 1950-1951, pp. 41-42.

⁷ Bogdan Tătaru-Cazaban, *Ortodoxia sau asceza cotidiană în fața modernității*, în „Tabor”, anul I, nr. 1, aprilie, 2007, p. 27.

⁸ Rafail Noica, *Celălalt Noica - Mărturii ale monahului Rafail Noica*, București, Edit. Anastasia, 1994. p. 27. Acesta afirmă: „Biserica Ortodoxă nu este o Biserică între altele, ci este, pur și simplu, firea în care Dumnezeu l-a creat pe om. Esența Ortodoxiei este firea omului”.

creștine primite de la Mântuitorul Hristos și transmise fidel de sfinții părinți de-a lungul istoriei. Din păcate, același lucru nu-l putem afirma și în cazul Bisericii Catolice și al celei Protestante, care au deformat și promovat învățături străine de cele ale Mântuitorului și Sfintei Tradiții. Ortodoxia păstrează forma de organizare a Bisericii după modelul indicat de Sfânta Treime, formă ce poate fi împrumutată de societatea civilă din toate timpurile. Sobornicitatea ei vedește solidaritatea și iubirea frățească și duhovnicească a membrilor ei. Aceasta afirmă că în Biserică nu există funcția de conducător într-o formă absolută, ci este condiționată de situație, iar conducătorul este capabil de dragoste și sacrificiu față de ceilalți. Fiecare persoană umană devine cineva și poate fi ceva doar în strânsă comuniune și comunitate de credință cu ceilalți. Fiecare se îngrijește și slujește aproapelui, iar la rândul său beneficiază de toată dragostea și atenția celorlalți.

Funcția de mai mare și dorința după ea ascund în ele cel mai mare pericol de

păcat pentru om. A fi mai mare pur și simplu, e însuși păcatul realizat. Aceasta

însemnează a fi redus pe toți ceilalți la un nivel inferior și prin aceasta a te fi

scos din mediul iubirii, căci iubire când n-ai pe nimenea egal cu tine, nu poți

avea. [...] A avea și a admite pe alții la nivel egal cu tine este condiția

elementară a iubirii. [...] Așa a făcut Dumnezeu cu oamenii: i-a ridicat în

circuitul de iubire și de comunicare al Sfintei Treimi.⁹

Sfântul Apostol Pavel ne amintește că nu putem împlini legea lui Hristos, dacă nu ne „*purtăm sarcinile unii altora*” (Galateni 6:2) și, cu atât mai mult, să nu dăm dovadă de egoism și indiferență față de aproapele. Chiar Iisus Hristos ne îndeamnă să luăm atitudine în

⁹ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxia și viața socială*, în „Telegraful român”, anul LXXXVIII, nr. 10, 1940, p. 1.

diferitele probleme ale cetății și să ne implicăm în buna funcționare a acesteia pentru a face posibil îndeplinirea idealului uman, pre-gustând fericirea celei veșnice încă de aici, ca arvună a celei viitoare, zicând: „*Dați deci Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu.*” (Matei 22:21). Iar pentru a ne revendica de la El și ca să fim recunoscuți de ceilalți ca fiind ucenicii Lui, trebuie să trăim la propriu învățăturile Sale, nu doar să le însușim: „*Să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, [...] Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteții ucenicii Mei...*” (Ioan 13:34-35) Comuniunea și interesul manifestat față de aproapele reprezintă garanția întâlnirii omului cu Dumnezeu, iar la El ajungem doar prin aproapele nostru. Altfel exprimat, prin oameni spre Dumnezeu.

De la început, creștinismul a fost o realitate «corporatistă», o comunitate.

Nimeni nu putea fi creștin de unul singur, ca individ separat, ci doar împreună cu

*«frații», în solidaritate și legătură cu ei. **Unus Christianus, nullus Christianus***

(un singur creștin, niciun creștin). Convingerile personale sau o disciplinare

deosebită a vieții nu-l fac pe om creștin. Existența creștină presupune și aduce cu

sine încorporarea și participarea în cadrul comunității. Însă trebuie să precizăm

*imediat: **în comunitatea apostolică**”¹⁰*

În Ortodoxie fiecare persoană umană este valoare, iar demnitatea acesteia se amplifică și se întrepătrunde cu ceilalți, fără a se dilua. Omul capătă sens doar în mijlocul comunității și prin realizarea unei comuniuni vii cu ceilalți membri. În schimb, Modernitatea l-a izolat pe

¹⁰ Georges Florovski, subcapitolul intitulat „*The Church: Her Nature and Task*” din volumul I al operelor sale complete cu titlul *Bible, Church, Tradition. An eastern Orthodox View*, Notable and Academic Books, Belmont, 1987, p. 59.

om, la închis într-un egoism care nu-i mai permite să-l întâlnească pe celălalt. În viziunea ei, împlinirea diferitelor scopuri trebuie făcută prin orice mijloace, chiar dacă de cele mai multe ori aceste mijloace încalcă libertatea și chiar dreptul la viață al celorlalți. De-a lungul istoriei, învățătura Ortodoxă nu a sacrificat sau mistificat adevărul pentru avantaje lumești și trecătoare sau pentru a stăpâni lumea. Ea este *dreapta credință*, îndemnându-l pe om să-și părăsească propria voie și să și-o însușească pe cea divină. Ea nu-i recomandă omului să-l domine pe celălalt și să-l exploateze pentru realizarea propriei fericiri. Ea îl îndeamnă să lupte cu ispitele pământești și trupești și să-l cerceteze pe aproapele, iar când acesta este căzut să-l ridice cu răbdare și dragoste. Părintele Dumitru Stăniloae afirma următoarele:

„Ortodoxia e har dumnezeiesc, adică prezență familiară a lui Iisus printre noi,

transfigurându-ne viața, adâncindu-i înțelesul, dându-ne răbdare și curaj în

mijlocul neajunsurilor, într-o măsură în care nu ne-ar putea da, dacă ar lipsi

Hristos, niciun om, oricât ar pretinde că îl înlocuiește exact. În Ortodoxie nu se

*interpune nimeni și nimic între Iisus și oameni, între cer și pământ.*¹¹

Prin însușirea Ortodoxiei și prin trăirea învățăturilor sale, societatea contemporană are ocazia să regăsească firescul vieții și să depășească diferitele crize existențiale. Prin caracteristicile sale de: *sfântă, sobornicească și apostolească*, Biserica Ortodoxă trebuie să ofere soluții certe și să iasă în întâmpinarea problemelor actuale. Mai mult, să îndrăznească să îmbrățișeze noile timpuri *„arătându-le drumul spre adevăratele idealuri ale umanității, iar aceste timpuri vor trebui să*

¹¹ Dumitru Stăniloae, *Ortodoxia, lumina lumii și inima neamului nostru*, în „Telegraful român”, anul LXXXVIII, nr. 11, 1940, p. 1.

*sfârșească prin a înțelege actualitatea creștinismului păstrat ca o forță permanent vie de Biserica Ortodoxă*¹².

2. Relația dintre Ortodoxie și Modernitate

Odată cu începerea momentului de emancipare națională a statelor majoritar ortodoxe de pe teritoriul Europei, începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea și definitivându-se în cel următor, procesul de modernizare al acestor societăți a produs o serie de modificări în structura și organizarea acestora. Migrația celor de la sate spre marile centre economice, îngrădirea sau pierderea unor drepturi ale Bisericii și chiar imixtiunea statului în treburile acesteia au dus treptat la o serie de conflicte ce s-au soldat cu ruperea legăturii dintre Stat și Biserică sau o mai clară diferențiere între sacru și secular. Altfel spus, modernitatea se definește prin patru mari concepte: „a) dobândirea autonomiei omului modern, voința de a stăpâni tehnic lumea; b) demitizarea lumii, golirea de mister, dezvrăjirea; c) bivalența modernă, diferențierea instituțiilor, secularizarea, laicizarea, disocierea dimensiunilor existenței; d) împlinirea idealurilor umanismului occidental”¹³

Un rol important l-a avut și apariția oamenilor de știință care și-au etalat, în cazul multora dintre ei, aversiunea față de Biserică și chiar Dumnezeu, alimentând discret, dar sigur, acest conflict care se concretizează mai târziu în mimarea unui dialog între cele două instituții, având consecințe greu de bănuț pentru timpurile viitoare. Dimensiunea acestei înstrăinări devine din ce în ce mai evidentă astăzi, iar dinamica societății actuale, promovând consumismul și satisfacerea imediată a diferitelor plăceri, manifestându-se mai pregnant în societățile postcomuniste, au produs o serie de mutații cu consecințe grave pentru omul contemporan care s-a trezit sufoct de imediatul vieții

¹² *Idem, Actualitatea Ortodoxiei*, în „Telegraful român”, anul XC, nr. 36, 1943, p. 1.

¹³ Marcel I. Malanca, *Criza identității. Între modernism și postmodernism*, în „Tabor”, anul VI, nr. 5, august, 2012, pp. 77-78.

și chiar în situații limită, fără perspectiva rezolvării și găsirea unor soluții concrete în a depăși acest impas.

...proiectul modernității iluministe s-a impus în Răsărit mai curând ca o

necesitate cvasi-culturală, camuflată abil în hainele de împrumut ale

naționalismului, dorinței de progres social și unitate etnică, independenței

politice și bisericești deopotrivă. [...] Secularizarea în spațiul ortodox fiind

diferită de cea occidentală, adică neavând un caracter declarat conflictual,

identificarea mecanismelor ei necesită un plus de atenție și oacuitate teologică

pe măsură. [...] Ortodoxia nu se poate preface la nesfârșit de a nu fi atinsă de

efectele modernității.¹⁴

În consecință, Ortodoxia este chemată să se implice și să țină cont de datele istorice și provocările actuale ale societății moderne, care a demonstrat că nu poate oferi soluții concrete la criza existențială în care se află lumea noastră. Indiferența și ignorarea istoriei duc la consecințe extrem de grave pentru soarta și viitorul creștinului, punând în pericol planul mântuirii. Parintele George Florovski afirmă răspicat că: „Indiferența față de istorie duce întotdeauna la uscăciune sectară, la o atitudine doctrinară dogmatistă. Sensibilitatea istorică este indispensabilă pentru teolog, este condiția necesară pentru a fi în Biserică. Oricine este insensibil la istorie cu greu poate fi un bun

¹⁴ Radu Preda, în *Prefața lucrării Ortodoxie și Modernitate. O introducere*, Pantelis Kalaitzidis, Trad. de Florin-Cătălin Ghiț, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2007, pp. 14-15.

*creștin*¹⁵. Se impune reluarea unui dialog serios și necesar, nu doar între Ortodoxie și modernitate, cât mai ales între Ortodoxie și proprii ei credincioși, care în marea lor majoritate trăiesc diferite incertitudini și se află la mijlocul drumului, oscilând între a se îndrepta către Hristos sau a ceda diferitelor ispite pierzătoare, întinse abil de diferitele capcane promovate de modernitate. Abordarea acestei situații impune discernământ teologic, dar cere în același timp și o asumare a luptei, a sacrificiului dus până la capăt pentru salvarea „oilor pierdute”, propunând soluții viabile pentru viitor. Astăzi, mai mult ca oricând, este mare nevoie de responsabilitate și curaj în afirmarea adevăratelor valori ale Ortodoxiei, cât și asumarea unor decizii care să salveze omenirea din *ghearele morții*. Pentru realizarea acestui deziderat „*în conștiința de sine a Ortodoxiei trebuie să aibă loc trecerea de la convingerea că are de păstrat un tezaur la vocația de a-l comunica, de a face cunoscut tezaurul fără teama de a-l pierde sau de a-l altera, [...] și de a trata cu naturalețe pluralitatea lumii în care vocea sa este chemată să se facă auzită*”¹⁶. Teologul este chemat să ia atitudine și să construiască un dialog convingător pentru reafirmarea Ortodoxiei. Se cere părăsirea mimetismului și a comodității în care se află unii dintre noi. Trebuie să alegem în a fi reci sau calzi, indiferenți sau aplecați asupra diferitelor aspecte imperative ale societății care, din păcate, nu mai suferă amânare. Soluția nu o reprezintă o telogie închisă sau ezitantă, „*de castă, suficientă sieși, fără prea mare impact pastorală, dar nici intelectual, în mijlocul unui universitas însă autistă, pretins duhovnicească și evident neacademică, amestecând criteriile în ambele direcții*”¹⁷, deoarece nu va fi acceptată de societate și chiar contrazisă de mulți, printre ei aflându-se chiar și teologi care nu se mulțumesc cu jumătăți de măsură. Să ne amintim și să-i luăm ca model viu pe Sfinții Părinți, care au dat dovadă de implicare și curaj în a apăra și promova

¹⁵ Georges Florovski, *The Ways of Russian Theology*, în „Aspects of Church History”, Collected Works, vol. IV, Belmont, Notable and Academic Books, 1987, p. 193.

¹⁶ Bogdan Tătaru-Cazaban, *op. cit.*, p. 28.

¹⁷ Radu Preda, în *Prefața lucrării Ortodoxie și Modernitate. O introducere, op. cit.*, p. 17.

adevărurile imuabile ale Ortodoxiei, fiind în același timp la curent cu toate răătăcirile și tențițele lumii lor, străduindu-se să trăiască în mijlocul lumii și să o înțeleagă pentru a-i putea oferi medicamentele de care aceasta avea nevoie.

Concluzii

Rolul și importanța Ortodoxiei se concretizează în păstrarea vie și nealterată a învățăturilor lui Hristos, primite și însușite de aceasta și propovăduirea lor neschimbată de-a lungul vremii. Lupta: „*împotriva începătorilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac*” (Efeseni 6:12), nu poate fi câștigată de societatea modernă, oricât de evoluată ar fi și cu atât mai mult de omul contemporan, izolat sau în grup. Singurul biruitor și aliat suprem pentru omenire, rămâne Iisus Hristos. Superioritatea Ortodoxiei față de Modernitate reiese din soluția oferită de prima; doar împreună cu Hristos. Realizarea idealului spiritual sau material nu se poate câștiga prin promovarea „falselor soluții” oferite de cea din urmă, care de multe ori, „*luminează*” omul pe un drum la capătul căruia se află o înfundătură.

Ortodoxia reprezintă ultimul bastion, singura și unică șansa pentru om, care a traversat cele doua milenii și s-a confruntat cu toate vicisitudinile istoriei, trasând clar și precizând obiectiv „*calea, adevărul și viața*” (Ioan 14:6), pe care omul a fost îndemnat să „*îndrăznească*” (Ioan 16:33) pentru a-L întâlni pe Dumnezeu. Chiar dacă spiritualitatea creștină trebuie să rămâna deasupra intereselor pământești, ea nu poate lipsi, nu trebuie să rămână indiferentă și străină de viața cetății, ci are menirea de a cultiva permanent virtutea spre desăvârșirea morală și spirituală și, nu în ultimul rând, să aprindă în om dorul după „*Dumnezeul cel viu*” (Psalmul 41:2). Caracterul Ortodoxiei nu poate fi static. Aceasta nu poate sta la distanță de om și lume, ci, prin păstrarea neschimbată a dogmelor sale, produce în conștiința lumii efecte vizibile; care luminează mintea și sufletul credincioșilor. Roadele acesteia se regăsesc în nivelul culturii și al civilizației, în raporturile sociale dintre persoanele umane și bunăstarea lor. Cu alte cuvinte, ea

reușește prin propovăduirea învățăturilor lui Hristos, să modeleze permanent sufletele, conștiințele și popoarele spre atingerea desăvârșirii spirituale.

Universalitatea Ortodoxiei reprezintă pentru societatea modernă, confuză și în derivă, reperul, leacul vindecării și ieșirea din criza spirituală, morală și materială în care se găsește. Vindecarea constă în descoperirea sensului vieții și, într-un final, întâlnirea omului cu Dumnezeu. Marele câștig constă în faptul că aceasta nu nivelează conștiințele, nu uniformizează indivizii și popoarele și nici nu reprezintă o piedică împotriva realizării personale sau sociale, cu atât mai puțin, spirituale. Din păcate, nu putem afirma acest lucru și față de Modernitate. Scurta radiografiere a acesteia, arată că lumea se îndreaptă, încet, dar sigur, către o uniformizare a membrilor societății, pierderea libertății și a drepturilor acestora, relativizarea identității umane și chiar dispariția celei naționale. În concluzie, indicarea superiorității uneia din cele doua, prezentate pe scurt, rămâne în sarcina cititorului.

Bibliografie:

BIBLIA sau SFÂNTA SCRIPTURĂ, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Teoctist, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990.

I. Volume:

1. Anastasios Yannoulatos al Tiranei, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, trad. G. Mândrilă, C. Coman, București, Edit. Bizantină, 2003.
2. Arweck, Elisabeth, *New Religious Movements, în Religions in the modern world: traditions and transformations*, edited by Linda Woodhead, Routledge, London and New York, 2005.

3. Casanova, Jose, *Public Religions in the Modern World*, Chicago University Press, Chicago, 1994.
4. Constantin, C. Pavel, *Tragedia omului în cultura modernă*, București, Edit. Anastasia, 1997.
5. David, Lyon, *Postmodernitatea*, București, Edit. Du Style Publishing House, 1998.
6. Davie, Grace, *Religion in Modern Europe. A Memory Mutates*, Oxford, Oxford University Press, 2000.
7. Florovski, Georges, *Bible, Church, Tradition. An eastern Orthodox View*, vol. I, IV Notable and Academic Books, Belmont, 1987.
8. Fukuyama, Francis, *Sfârșitul Istoriei și Ultimul Om*, București, Edit. Univers, 1998.
9. Gauchet, Michel, *Dezvrăjirea lumii. O istorie politică a religiei*, București, Edit. Științifică, 2000.
10. Guénon, René, *Criza lumii moderne*, București, Edit. Humanitas, 1993.
11. Heelas, Paul, *Religion, Modernity and Postmodernity*, Oxford, Massachusetts, Oxford University Press, 1998.
12. Habermas, Jurgen, *Discursul filosofic al modernității. 12 prelegeri*, București, Edit. All Educațional, 2000.
13. Ică, Ioan, jr., *Perspective comparate asupra reformei Bisericii în Europa secolului XX*, în *Pentru un creștinism al noii Europe*, București, Edit. Humanitas, 2007.
14. Ioan Ică jr., Germano Marani (coord.), *Gândirea socială a Bisericii. Fundamente — documente — analize — perspective*, Sibiu, Editura Deisis, 2002.
15. Johnson, Paul, *O istorie a lumii moderne*, București, Edit. Humanitas, 2005.
16. Kalaitzidis, Pantelis, *Ortodoxie și Modernitate. O introducere*, Trad. de Florin-Cătălin Ghiț, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2007.

17. Lévinas, Emmanuel, *Totalitate și Infinit. Eseu despre Exterioritate*, trad., glosar și note bibliografice de Marius Lazurca, Postfață de Virgil Ciomoș, Iași, Edit. Polirom, 1999.
18. Noica, Rafail, *Celălalt Noica - Mărturii ale monahului Rafail Noica*, București, Edit. Anastasia, 1994.
19. Patapievici, Horia-Roman, , *Omul recent. O critică a modernității din perspectiva întrebării "Ce se pierde atunci când ceva se câștigă?"*, București, ed. a V-a, Humanitas, 2008.
20. Platon, Alexandru, *Societate și mentalitate în epoca modernă*, Iași, Edit. Universității, 2000.
21. Popescu, Dumitru, *Ortodoxie și contemporaneitate*, București, Edit. Diogene, 1996;
22. Preda, Radu, *Semnele vremii. Lecturi social-teologice*, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2008.
23. Idem, *Revenirea la Dumnezeu, Studii social-teologice*, Cluj-Napoca, Edit. Eikon, 2010.
24. Tia, Teofil, *Reîncreștinarea Europei? Teologia religiei în pastorală și misiologia occidentală contemporană*, Alba-Iulia, Edit. Reîntregirea, 2003.
25. Vattimo, Gianni, *Sfârșitul modernității*, Constanța, Edit. Pontica, 1993.
26. Vlăsceanu, Lazăr, *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă*, București, Edit. Polirom, 2007.

II. Articole și studii:

1. Malanca, I. Marcel, *Criza identității. Între modernism și postmodernism*, în „Tabor”, anul VI, nr. 5, august, 2012, pp. 77-78.
2. Stăniloae, Dumitru, *Ortodoxia, lumina lumii și inima neamului nostru*, în „Telegraful român”, anul LXXXVIII, nr. 11, 1940, p. 1.

3. Idem, *Ortodoxia și viața socială*, în „Telegraful român”, anul LXXXVIII, nr. 10, 1940, p. 1.
4. Idem, *Actualitatea Ortodoxiei*, în „Telegraful român”, anul XC, nr. 36, 1943, p. 1.
5. Tătaru-Cazaban, Bogdan, *Ortodoxia sau asceza cotidiană în fața modernității*, în „Tabor”, anul I, nr. 1, aprilie, 2007, pp. 27-28

III. Surse Web:

<http://www.crestinortodox.ro/interviuri/criza-modernitatii-realitatea-persoanei-70547.html>